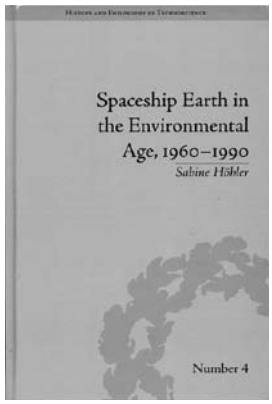
Anmälningar och notiser

Rymdskeppet jorden

Sabine Höhler, *Spaceship Earth in the Environmental Age, 1960–1990*. London & Vermont: Pickering & Chatto, 2015.

Under andra hälften av 1900-talet blev ”rymdskeppet” en flitigt använd metafor för att beskriva jordklotet och dess öde i universum. Metaforen hängde samman med det kalla krigets rymdfärder och satelliter, genom vilka det blev möjligt att för första gången betrakta jorden utifrån. Sedermera ikoniska bilder som ”Earthrise” och ”Blue Marble” tydliggjorde jorden inte som en uppsättning nationer och konkurrerande politiska block, åtskilda genom gränser och kulturer, utan som en gemensam global plats: en blå pärla med ett tydligt begränsad omfång i ett svart gränslöst rymdhav.

Rymdskeppet jorden stod för uppkomsten av ett globalt medvetande och en insikt om mänsklighetens kosmologiska utsatthet. Under 1970-talet kom denna metafor att laddas med en betydelse som var starkt kopplad till tidens uppblossade debatter om naturresursernas begränsning, miljöproblemens gränslöshet och den stora frågan om mänskligheten framtid. Rymdskeppet uppfattades som ett komplext livsuppehållande ekologiskt system – enligt vissa en levande superorganism – men frågan var hur länge det skulle hålla. Var mänskligheten på väg att genom överbefolkning, en otyglad ekonomisk tillväxt, kärnvapen, giftiga utsläpp och avfall förgöra det system som den ytterst var beroende av? Organisationen *Friends of the Earth* (grundad 1970), Paul Erlich och Richard Harrimans bok *How to be a Survivor? A Plan to Save Spaceship Earth* (1971) och FN:s första miljökonferens *Only One Earth* (1972) pekade alla på allvaret i den uppkomna situationen. En ny human-ekologisk ”livbåtsetik” som garanterade att skeppets ”bärkraft” skulle räcka till uppfattades vara av nöden.

Samtidigt representerade metaforen också den mest avancerade vetenskap och teknik som människan någonsin hade uppbringat och därmed en förhoppning om att den destruktiva utvecklingen var en utmaning som faktiskt gick att hantera. Utifrån detta perspektiv antogs framtiden avgöras av teknologisk kompetens i kombination med framtidsplanering; redan i *Operating Manual for Spaceship Earth* (1969) hade arkitekten och designern Richard Buckminster Fuller uppmanat ingenjörerna att ta kontrollen över planeten, som vore den ett gigantiskt teknologiskt system. Att framtiden faktiskt gick att planera och styra var ett tema också i Medard Gabels *Energy Strategies for Spaceship Earth* (1974). Hållningen stimulerade omfattande satsningar på forskning om tekniska lösningar inklusive märkvärdiga projekt som Biosphere 2, det storskaliga ekologiförsöket som gick ut på att bygga ett självförsörjande biosystem i Arizonas öken, liksom tan-

KULTURELLA PERSPEKTIV 2016:1, årg. 25, s. 55–56.
© Kulturella Perspektiv och författaren. *ISSN 1102-7908*

kar om möjligheten att vid extraordinära behov kunna kolonisera andra planeter, även bortom vårt solsystem. Genom genteknologisk ingenjörskonst skulle *homo sapiens* rent av kunna utveckla sig själv till *homo spaciens*, föreslog fysikern Stephen Hawking.

Rymdskeppet jorden, en form av cyborg som bröt dikotomin mellan natur och kultur, kunde alltså betyda kris och progression på samma gång. Den appellerade därigenom till såväl den civilisationskritiska miljörörelsen som till framstegsoptimistiska teknokrater. Metaforen har fortsatt att brukas i diverse publika sammanhang – till exempel när tävlingen ”Google Lunar X Prize” lanserades 2007 – även om den under 1990-talet konkurrerades ut av visionen om en global ”hållbar utveckling”. Här antas långsiktigt ekologiska och sociala behov kunna nås genom en kombination av resurseffektivisering och ekonomisk tillväxt, så kallad ekonomisk modernisering, samt en marknadsmässig prissättning av naturens ”ekosystemtjänster”. Rymdskeppet jorden förekommer sporadiskt också i vår tids klimatdebatter liksom i diskursen kring Antropocen, den nya geologiska tidsålder som präglas av människans globala påverkan, även om metaforen numera bär nostalgins prägel. Liksom rymdskeppet kan Antropocen bidra till att väcka tankar om att vi alla ingår i ett sammanhang och delar ett gemensamt ansvar. Samtidigt tenderar båda att osynliggöra de väldiga skillnader som trots allt existerar mellan rika och fattiga vad gäller både exploateringen av miljön och denna exploaterings konsekvenser här och nu.

I *Spaceship Earth in the Environmental Age* har Sabine Höhler vid Avdelningen för teknik-, vetenskap- och miljöstudier på KTH undersökt hur rymdskeppsmetaforen kom i bruk, fylldes med innehåll, gavs mening och utmanades, framför allt i en amerikansk kontext. Det analyserade materialet härstammar från ekologer av olika schatteringar men också från debattörer inom miljörörelsen, ekonomer, politiker, kulturpersonligheter och science fiction-författare. Det är en tvärvetenskapligt inriktad och intellektuellt spänstig bok, inspirerad bland annat av idéer från Foucault, Haraway och Latour, som vittnar om Höhlers eklektiska bakgrund som historiker och forskare inom fältet vetenskaps- och teknikstudier. Boken kan ses som ett bidrag till båda dessa vetenskapsområden men också till grön humaniora i en vidare mening. Genom att svara på frågan hur rymdskeppsmetaforen kom att påverka och strukturera miljödiskursen i västvärlden frilägger och belyser den väsentliga aspekter av det ofta intrikata samspelet mellan miljö, vetenskap, teknik och kultur under den aktuella undersökningsperioden.

Humanistiska studier av denna art är oundgängliga för att problematisera det monopol på miljön som naturvetare och ingenjörer så länge har haft och därmed vidga såväl den akademiska analysen som den publika debatten om frågor som i grunden berör oss alla. Som Höhler skriver: ”The humanities are capable of questioning how technoscientific knowledge and practices are constructed to appear universal and true; they inquire how modern technosciences authorize their assertion to speak in the name of nature, which in the same breath they organize and adjust. Moreover, the humanities explore how the environment and environmental problems can be conceived of as historically and culturally constructed and yet provoke real material consequences under real material conditions” (s. 16–17). *Spaceship Earth in the Environmental Age* är mot den bakgrunden väl värd att uppmärksamma i detta temanummer om grön humaniora.

Christer Nordlund,
professor i idéhistoria